

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון י"א
תשע"ב
חומר 380

הללויה הללו אל בקדשו

ומנשמת נשימתי תעלה שירתי לאל חי / עיון תפילה

"הללויה, הללו אל בקדשו, הללוהו ברקיע עזו. הללוהו בגבורתיו, הללוהו כרב גדלו. הללוהו בתקע שופר, הללוהו בנבל וכנור, הללוהו בתף ומחול, הללוהו במנים ועגב, הללוהו בצלצלי שמע, הללוהו בצלצלי תרועה. כל הנשמה תהלל יה, הללויה. כל הנשמה תהלל יה, הללויה".

מזמור זה, שמקורו בתהלים ק"ג, הוא הקטע האחרון, החותם והמסכם את תשבחות הקב"ה בפסוקי דזמרה אשר בתפילת השחר. נוסף על כך זהו אף המזמור האחרון החותם את ספר תהלים. מתוקף תפקידו המסיים והמסכם ראוי לבחון את ייחודו ואת טבעו של ההילול האצור בו. מזמור ק"ג הוא מזמור קצר שניתן לחלק אותו, על דעת רש"ר הירש, לשני חלקים: חטיבה ראשונה (פסוקים א-ב), המביעה את תהילות ה' בהתאם לתחומי השלטון השונים שמופיעה בהם פעולתו, והחטיבה השנייה (פסוקים ג-ו), המתארת את האופן שבו מהללים את ה' במבחר כלי נגינה. רש"ר הירש מרחיב בעניין זה כי כלי הנגינה השונים מייצגים הרגשות ומצבי רוח המעוררים בנו את מעשה ההילול. הפסוק החותם את החטיבה השנייה מסכם אף את השבח והתהילה: "כל הנשמה תהלל יה הללויה". בעיון זה אנסה לעמוד על טיבם של שני חלקי המזמור, על הקשר ביניהם ועל חשיבות מיקומו של המזמור כיחידה המסכמת את פסוקי דזמרה בתפילת שחרית ואת ספר תהלים כולו.

שני הפסוקים הראשונים הפותחים את המזמור מביעים את תהילת ה' בתחומי שלטונו השונים. לפי המלבי"ם, "הללויה הללו אל בקדשו" הוא הילול הקב"ה על ההנהגה "בקודש", שהיא למעלה מן הטבע. "הללויה ברקיע עוזו" עוסק בהנהגה הסדורה על ידי הרקיע והמערכה, על פי הטבע. תנועה הדרגתית זו שבין ה"קודש" ל"רקיע" מחברת אותנו אל החטיבה השנייה במזמור המייצגת דרגה אחת מטה, את המחשת אופני ההילול בעולם האנושי. חטיבה זו מתארת את אופן הקילוס והשבח לאל באמצעות מבחר כלי נגינה. ניתן להציג מספר שאלות ביחס לחלקו השני של המזמור: מה ייחודו של ההילול באמצעות כלי נגינה? מדוע חשוב לפרט את כלי הנגינה בהם מהללים את ה', האין סיפק לציין כלי נגינה אחד או שניים? ראוי להדגיש שמבחר כלי הנגינה המוזכרים במזמור זה הוא יוצא דופן בכל ספר תהלים, מבחינת מבחר כלי הנגינה המוזכר בו.

לשאלה הראשונה ניתן למצוא תשובה במהותו המגבילה של המלל האנושי. המילה כיחידה בסיסית בשפה מתאפיינת בכך שיש לה משמעות ייחודית וביטוי פונטי ספציפי. לעומת זאת, הנגינה אינה לוקה במגבלות התיאור של המילים. ראוי להדגיש כי מבחר כלי הנגינה המופיעים במזמור מייצג מבחר מבעים מוזיקליים העשויים לשקף הלכי נפש שונים: "תקע השופר", אותו קול השובר את הרוח ומזוהה כצליל, המעורר את הנפש לשוב למקורותיה ולבוראה; צלילי המיתר העדינים

של ה"נבל" וה"כינור", הפורטים על נימי הנשמה ומפיקים מוזיקה, עשויים לייצג הלך נפש מעודן וענוג; צלילי ההקשה ב"תוף" מגבירים את הקצב ועשויים להקביל להלמות הלב האנושי; הטפיחה והצלצול ב"מחול" מביעים את אותו מושג אשר מעבר לייצוג פעולת הריקוד מזוהה כשם כלי נגינה מנחושת, שצורתו כטבעת פתוחה ובו קבועים פעמונים, ובצליליו יש מתוספת הקצביות המאפיינת אף את הלמות התוף. מקול הצלצול ב"מחול" נסחפים אנו לקול צלצול אחר ההולך ומתחזק בהדרגה, מ"צלצלי שמע" ל"צלצלי תרועה", ומסיימים בהרמוניה צלילית המאחדת את הקהל על גווניו הקוליים השונים ועל מגוון הלכי הנפש הגלומים בו: "כל הנשמה תהלל יה הללויה". רש"ר הירש מפרש "נשמה" כ"נשימה", ומתחבר לחלקו הראשון של המזמור המציג את תהילת ה' בתחומי שלטון שונים, כמאמרו: "כל נשימה ונשימה מנשימות בני האדם חייבות להיות כלולות בשירת שלטון ה'".

פרשנות זו, המשלבת את הקשר בין הנשמה, שיש בה מן האיכות העליונה, המטאפיזית, לנשימה המאפיינת את החיים הארציים, הפיזיולוגיים, מובילה אף לחשיפת הקשר בין שני חלקי המזמור המתקשר לייחודה של פעולת התפילה. התפילה היא כגשר הבא לחבר בין שני עולמות אשר תהום רבה ביניהם: בין האל הרם והשגב, אשר תחומי שלטונו נאדרים ונעלמים מאתנו והם מוזכרים בתחילת המזמור, ובינינו, בני האדם, אשר את שפתנו המוגבלת מעשירה המוסיקה, דבר הבא לידי ביטוי בחלקו השני של המזמור. חיבור כזה, אף על פי שהוא בלתי אפשרי, הוא בכל זאת ייתכן, בכוחה של התפילה, המהווה צוהר להופעת מציאות פנימית חיה וקיימת של אל חי בקרבנו. חיבור זה מייצג אף את הקשר בין שני חלקי המזמור, הנעוץ בחיבור שבין האל והאדם, אשר מתאפשר מכוחה של התפילה, של שירת הנשמה. זו אף מהותו של ספר תהלים, אשר השירה המפכה בו כמעין המתגבר הולכת ומתעצמת ממזמור למזמור עד הגיעה לשיא, שאותו מילים לא תוכלנה להכיל כי אם צלילי הנגינה על סוגיהם. זו אף המטרה של פסוקי דזמרה אשר נועדו להכין את האדם לקראת קריאת שמע: להקדים את שבחו של מקום כדי שיתפעל הלב ויתפעם.

מי ייתן וממנגינות לבנו, משירת מחשבותינו ומנשמת

נשימותינו

יעלו תפילותינו

מעלה מעלה

ויתקבלו ברצון מלפני אל חי.

ד"ר סמדר פלק-פרץ מרצה בהתמחות לאנגלית

מקורות:

1. סידור תפילות ישראל עם פירוש הגאון הרב שמשון רפאל הירש, הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים, עמ' נ"ב.
2. מקראות גדולות נביאים וכתובים המלא עם פירוש המלבי"ם, הוצאת ברוכמן ירושלים.
3. אדלר, אלי (תשס"ג), תפילת ישראל: עיון אמוני ביסודות התפילה, עצמונה (גוש קטיף), עמ' 137-138.
4. אתר דעת: לימודי יהדות ורוח, מכללת הרצוג, גוש-עציון.

חכמתו של יוסף

יהודה, האח המנהיג, לוותר על המשך חייו בבית אביו ובקרב משפחתו ולשהות במאסר בנכר במקומו.

יוסף בוכה בנוכחות האחים לפני שהוא מתוודע אליהם סופית. על הבכי נאמר: "וישמעו מצרים וישמע בית פרעה". אומר הבן איש חי בספרו "עוד יוסף חי" כי הבכי הרם הזה היה בשל ראייתו של יוסף ברוח הקודש את הייסורים הקשים שעתידים אחיו לבכות עליהם כשיתגלגלו בעשרה הרוגי מלכות. מאחר שצייר בדמיונו את קולות הבכי של אחיו הרים את קול בכייתו ביותר, כנגד כל הבכי שעתידים אחיו לבכות. לכן שמעו אותו מצרים ובית פרעה (רבונו יוסף חיים זצוק"ל "עוד יוסף חי-דרשות", הוצאת ישועה בן דוד סאלם, ירושלים תשנ"ב, עמ' קט). אם כן, בכי זה אף הוא מסמל את ייחודיותו של יוסף.

חכמתו האדירה של יוסף ניכרת בהתנהגותו. הוא לא גילה את זהותו עד שעמד על המצב. דבר זה מלמד אותנו עד כמה חשוב לראות דברים מהצד בטרם נכריע בהחלטה מסוימת. כמו כן, כמה כדאי לעתים לשמור דברים בלבנו ולא "לרוץ ולספר", כפי שגם מובא בגמרא: "אמר רבי יצחק: אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין" (בבלי, בבא מציעא מב ע"א).

דבר נוסף שניתן ללמוד מיוסף הצדיק הוא כיצד להיות איש אמונה. כיצד באופן נעלה הוא אינו שומר טינה לאחיו על המכירה אף כי עבר תלאות וייסורים בעקבותיה. הוא מבהיר לאחיו כי הכול מאתו יתברך ואל להם לחשוש מפניו. יוסף מראה גדלות נפש בהשאירו את העבר מאחור ובהירתמותו המידית לטיפול במשפחת יעקב ודאגה לרווחתם בימות הרעב שפקד את האזור. מי ייתן שנזכה ללמוד מהתנהגות אדירי עולם ולהמשיך יפה את השלשלת.

ציביה מילנדר זכאים
סטודנטית בהתמחות לאנגלית

לאחר שניסה יוסף את אחיו בפרשה הקודמת, דבר שגרם להם להביא את בנימין למצרים וניסה, לפי הפשט, לגרום להשארתו שם, פרשתנו מתארת את הנקודה המדויקת שבה הוא מחליט להתוודע אליהם. הוא מנסה אותם לראות כיצד ינהגו באחיו הקטן. האם הקנאה שגרמה להם להרחיק אותו מבית אביו במכירתו לנוכחים לעבד מפעמת בהם גם לגבי אחיו הקטן, או אם יוכיחו הם אחווה אמתית ויהיו מוכנים למסור את נפשם למענו? כאשר ניגש יהודה לדבר עם המשנה למלך מצרים הוא מוכיח אומץ ומסירות נפש למען בנימין, וניתן לראות בכך את התיקון למכירת יוסף.

יהודה פונה אל המנהיג המצרי הרם, מבחינתו, ומספר לו את הקורות אותם. הוא מציין כי אביו אמר להם שלא יוכל לעמוד בכך שבנו בנימין לא ישוב אליו. טרם לכך הוא ציין כי כבר קודם הבאת בנימין כשביקש זאת מהם, אמרו לו כי "ועזב את אביו ומת" (בראשית מד, כג) וכעת צפוי מראש כי אם לא יאפשר את חזרת בנימין גורלו של יעקב יהיה עגום. עוד הוא מציין את עניין הערבות האישית שהוא ערב בה לשובו של בנימין, ומציע למלא את מקום בנימין. הוא מציין גם פן רגשי אישי: "פן אראה ברע אשר ימצא את אביו" (בראשית מד, לד). החשש האישי לשלומו של יעקב כה גדול עד כי הוא מעדיף להישאר במצרים כדי שלא יחזה בסבלו ובגורלו של יעקב לאחר שייודע לו כי גם בנימין לא ישוב. בנקודה זו, של האהבה המשותפת ליעקב, יחד עם מסירות הנפש עבור אחיו הקטן, אז "ולא יכול יוסף להתאפק" (בראשית מה, א). זוהי נקודת שיא שבה יוסף מחליט לחשוף את זהותו האמתית ולסיים את ה"הצגה". בנקודה של האהבה ומסירות הנפש הוא כבר יודע מה שרצה לדעת, כבר הוכיחו לו את שביקש, הוא יודע שאין "מכירת יוסף" בפעם השנייה. להפך, שותפות הגורל עם בנימין היא טוטלית ומאוחדת, עד כי מוכן

מחנכים באמונה

המכון ללימודי היהדות – "נתיב הגיור"

עמליה צורן

המכון הוקם בשנת 1999 בהחלטת ממשלת ישראל בשיתוף הסוכנות היהודית, ומופעל על ידי משרד ראש הממשלה. המכון הוקם במטרה להעניק לאזרחי ישראל שאינם יהודים אפשרות להעשיר את עולמם בידע בערכי היהדות, בתולדות ישראל ובתרבות העם היהודי, וללוות את המעוניינים בכך לאורך כל תהליך הגיור. הלימודים מתקיימים בכל רחבי הארץ במגוון שפות. המכון מפעיל שלושה מסלולי לימוד: צבאי, אזרחי ומסלול לסטודנטים.

כך מסכמת את הקורס אחת החיילות המשתתפות: "הקורס מאפשר 'נתיב' לדת היהודית [...] אין מדובר בהמרת דת, אלא לכל היותר, חזרה לשורשים שנגזלו מאותם החיילים על ידי ההיסטוריה".

הקורס הצבאי מעניק הזדמנות לחיילים עולים להעמיק ולהעשיר את ידיעותיהם על תרבות ועל מורשת ישראל, כאמצעי שיסייע בהשתלבותם המיטבית בצבא ובחברה. התכנית החינוכית של הקורס מתמקדת בחמישה נושאים: היסטוריה של עם ישראל, ציונות ומדינת ישראל, תנ"ך, מחשבת ישראל ועולם המעשה היהודי (הלכות ומנהגים). במהלך הקורס משולבים טיולים, סיורים, סדנאות, פעילויות בקהילה ועוד.

הידע ביהדות המוקנה בקורס מסייע לחיילים המעוניינים להתגייר. חיילים אלה ממשיכים לאחר הקורס ללמוד בשני סמינרים בני עשרה ימים כל אחד. החיילים המועמדים לגיור מתארחים לפחות שלוש שבתות אצל משפחות דתיות. שבת האירוח הראשונה מתקיימת במסגרת קורס נתיב. בשבתות אלו פוגשים החיילים לראשונה את אורח החיים היהודי המסורתי ואת אוירת השבת בבית היהודי, בקהילה ובבית הכנסת. המפגש האישי עם אנשים המקיימים אורח חיים דתי חושף אותם לראשונה לעולם המעשה היהודי. חלק גדול מן החיילים פונים בעקבות הקורס לתכנית גיור.

המסלול האזרחי מיועד לאזרחי ישראל ולבני משפחותיהם שאינם יהודים, אשר מתעניינים בתהליך הגיור. המסלול לסטודנטים מיועד לסטודנטים ישראלים שאינם יהודים ומעוניינים לעבור תהליך גיור במהלך לימודיהם האקדמיים.

למידע נוסף:

- אתר המכון: <http://www.nativhagiur.org.il>
- אגף כוח-אדם בצבא: <http://www.aka.idf.il/giyus/general/?CatID=58461&DocID=64409>